

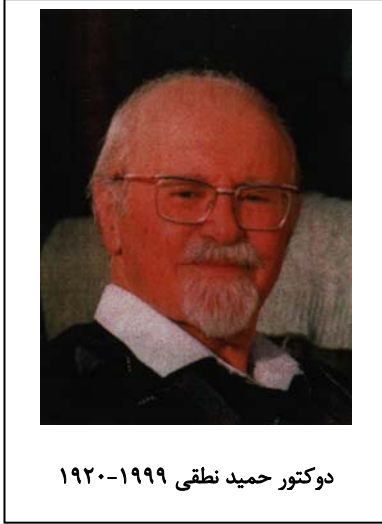
وارلیق

VARLIQ

Türk Dili, Edebiyatı ve Kültürü Dergisi
İkinci Dönem. İl: 1, Sayı: 4 (Bahar 2016), ss. 105-115
Telif Haqqı@Varlıq Dergisi

بیلگه‌لیگین چاغداش اؤرنگی دوکتور حمید نطقى

● محمدرضا هیئت^۱

دوکتور حمید نطقى ۱۹۲۰-۱۹۹۹

خسته‌لیگیندن دولایی حیاتی‌نین یاخلاشیق سون اون ایلینی یورد دیشیندا گنچیرن، اینگیلتره‌ده حیاتا گۆزلرینی یومان و ایستانبول زینجیرلی قویو مزارلیغیندا تورپاغا تاپشیریلان حمید نطقى‌نی یئنی نسیلدن چوخ آز انسان یاخیندان گۆره‌بیلیمیشدیر. وارلیق درگیسی یازارلاری آراسیندا دا آدی چوخ ائشیدیلن، یازیلاری چوخ اوخونان، اما اؤزو آز گۆرولن بیر شخصیتدی حمید نطقى. آنجاق اونو یاخیندان گۆروب، صحبتلرینه تانیق‌لیق ائدن انسانلارین اورتاق بیر تثبیتی واردیر: حمید نطقى داهی بیر شخصیت و بیلگه بیر انساندی.

من ده بیر چوخلاری کیمی دوکتور حمید نطقى‌نین آدی ایله وارلیق درگیسینده‌کی یازیلاری واسطه‌سیله تانیش

اولموشدوم. یازیلاریندا ایشلتدیگی اوسلوب و سطیر آرالاریندا وئردیگی اینجه مسازلار اونون فرقلی بیر کاراکتره صاحب اولدوغونو گۆستریردی. جیدتی قونولاری میزاحلی بیر دیلله آنلاماق و یئری گلدیگینده بؤیوک بازار و شاعیرلردن اؤرنکلر وئرمک، اونون خطابتده‌کی اوستالیغینی دا گۆزلر اؤنونه سردی. مشهور اینگیلیز بازار برنارد شاو ایسه اونون سیخ سیخ باش‌ووردوغو، اؤرنک وئردیگی شخصیتلردندی.

^۱ آنکارا اونیورسیتەسی چاغداش تورک لهجه‌لری و ادبیاتلاری بۆلومو اؤیرتیم گۆره‌ولیسسی، وارلیق درگیسی‌نین سوروملو مودورو
(mrheyet@ankara.edu.tr)

۱۳۷۲-جی ایله وارلیق دا رسمی شکیله ایشه باشلادیغیم زامان، دوکتور نطقى تداوى اوچون اینگیلترهیه گئتمیشدی. دوکتور جواد هیئت سورکلی "دوکتور نطقى گئتدیکن سونرا چوخ تک قالدیم" دئییه یالنیزلیقدان شکایت اندر، خاطیره لرینی آنلاتاردی:

«مقاله لریمیزی نشردن اؤنجه بیر-بیریمیزه اوخوداردیق. باش مقاله لریمیزی او یازاردی. ایستانبول گئتمه دن اؤنجه تورکیه تورکجه سینی او منه اؤیرتمیشدی. آتام و دوستلاری تهران دا آذربایجان انجمنی قورموشدولار و آذربایجان قزئتتی چیخاردیردیلار. او قزئتین باش یازاری حمید نطقى ایدی. بیز ده او سیرادا تانیشمیشدیق. او ائله او یاشدا دا عالییم ایدی. بیزیم ایغیلامیزی دا او دوزنله دی. بو قونودا فیکیر صاحیبی اولانلارین گؤروشونو آلدی و اسکی متینلری اینجه له دی، سونرا دا "یازی قایدالاری و یا املا قیلاووزو" آدی ایله بیر رساله یازدی، بیز ده وارلیق دا اونو اویقولاماغا باشلادیق. بیر گون مشهور تورکولوق محرم ارگین منه دئدی کی، "حمید نطقى نین قیمتینی بیلین، چونکو اونون کیمی عالییم نه شرقده وار، نه ده غربده." ایندی اوزاقلارا گئدیپ و یالنیز قالمیشام. اونون یئرینی کیمسه دولدورابیلمز»

دوکتور هیئت بیرگون باشقا بیر خاطیره آنلاتدی. بیر اوخوجو صمد وورغونون بیر شعرینی گؤندریمیش. شعرین بیر مصراعسی بئله ایمیش: "هر دؤرانین بیر آلاهی وار." ایکسی ده بو شعرى اوخوموشلار، آنجاق بیر-بیرلرینه سوروشمادان، بیر-بیرلرینه حواله ائتمیشلر و درگی بو شکیله باسقییا گئتمیش. درگی باسقییداکن، دوکتور هیئت دوکتور نطقىیه تلفون ائتمیش و او شعرى چیخاردینیزی دئییه سوروشموش. او دا سیز چیخاردا جاقسینیز دئییه من توخونمادیم دئتمیش. ایرانین او گونکو شرطلرینده و وارلیقین قاپانماسی اوچون باهانه آختاریلدیغی بیر دؤنمه بئله بیر شعرین یاپینانماسی چوخ ساقینجالی ایمیش... نهایت اثرته سی گونو مطبعهیه تلفون ائدیپ و او شعرى چیخاردیب، یئرینه باشقا شعر قویموشلار...

نخجوان اونبورسیتیه سی دوکتور هیئته فخری پروفسورلوق عنوانی وئرمک ایسته ییردی. آنجاق دوکتور هیئت بونا شرط قوشموشدو: اؤنجه دوکتور حمید نطقىیه وئره جکسینیز سونرا منه. اونلار دا دئتمیشلر کی، بیز حمید نطقىنی تانیمیریق. دوکتور هیئت دئتمیش کی، منی تانییرمی سینیز؟ البته، سیز بؤیوک بیر عالیمسینیز، بیزیم آغ ساققالیمیز سینیز. دوکتور هیئت ده دئتمیش، او دا منیم اوستادیم دیر!

بونا بنزر خاطیره لری آرتیرابیلرم. چونکو حمید نطقى جواد هیئتین دلیندن دوشمزدی. بو صمیمی دوستلوق منی چوخ شاشیردیردی. بیرگون سوروشدوم کی، سیزین بو دوستلوقونوزون سیری نه دیر؟ جواب وئردی: "او سوسیالیزمدن میلیتچی لیگه دوغرو گلدی، من ده میلیتچی لیکن سوسیالیزمه دوغرو. آرادا بؤلوشدوق." جواب گرچکن چوخ شاشیردیجی ایدی. سیزین آرانیزداکی ان بؤیوک فرق نه دیر؟ دئییه ایکینجی بیر سوال سوروشدوم. متواضع بیر شکیله جواب وئردی: "او مندن داها ذکی دیر، من اوندان داها چالیشقان!"

بوتون بو خاطرهلر و آلدیغیم جوابلار، دوکتور حمید نطقی نی یاخیندان گؤرمه ایستگینی منده گوجلندیرمیشدی. آنجاق نه او تهرانا گله بیله جک دورومدایدی، نه ده من اینگیلتره یه گنده بیلیردیم.

***

تورکیه ده آتاتورک یوکسک قورومو ۳۰ جیلدلیک "تورک دونیاسی ادبیات آنتولوژیسی" پروژه سی باشلاتمیشدی. پروژه یه ایران دان دوکتور هیئت دعوت ائدلمیشدی. او دا دؤندوکن سونرا وارلیق درگیسی یازارلارینی بو پروژه یه اکلهمیشدی. هر بیریمیز بیر قیسمینی یازماغا و گؤندرمگه باشلادیق. ان چوخ دا دوکتور هیئت و مرحوم میرهدایت حصاری چالیشدی. پروژه نین ایکینجی توپلانتیسی مرداد ۱۳۷۵-ده گرچکلشه جکدی. دوکتور هیئت منه دئدی کی، بو ایلکی توپلانتییا منیم یئریمه سن گئت. من دئدیم بو منی آشار، من هله ایشین باشیندا یام، قوس قوجا پروفیسورلارین اولدوغو توپلانتییا من نئجه گنده بیلرم؟ دئدی "یاواش- یاواش اؤیرنمه لیسن. سن تورکولوژی اوخویورسان و وارلیق دا منیم همکاریمسان، ایسته بیرم کی، سنی ایندیدن تانیسینلار. من پروفیسور صادق تورال ایله دانیشمیشام. اونلار سنی هاوا آلانیندا قارشیلایاقلار."

بو منیم تورکیه یه ایلک گلیشیمدی. آنکارایا گلدیکدن بیر گون سونرا هله توپلانتی باشلامادان وارلیق درگیسی نین دگرلی یازارلاریندان علی کمالی نین اولوم خبرینی آلدیم. توپلانتییا منه سؤز وئریلدیگینده بو آجی خبری وئردیم و ایلک ۱۰ دقیقه اونون فعالیتلری حاقیندا دانیشدیم و داها سونرا پروژه ایله باغلی سون گلیشمه لری آنلاتدیم. اوچ گون سورن توپلانتی بیتدیکدن سونرا ایستانبول اعمی اوغولوم نادر هیئت یین یانینا گتدیم. دوکتور هیئت تلفون ائتدیم و هئچ گؤزله مه دیگیم گؤزل بیر خبر آلدیم: "دوکتور حمید نطقی ایستانبول دا، قیزی نین یازلیغیندا." بؤیوک بیر هیجانلا تلفونونو آلدیم، دوکتور نطقی نین قیزی آسیا خانیمدان یازلیغین آدرسینی سوروشدوم و نادر هیئت یین سووروجوسوندن منی اورایا گؤتورمه سینی رجا ائتدیم. الیمده بیر کاغیذ-قلم، فوتوقراف ماکینه سی و بیر ده ضبط جیهازی. یازلیغا چاتدیغیمیزدا ساعات ۱۶ ایدی. آسیا خانیم گولر اوزله بیزی قارشیلادی، آیتن خانیم و دوکتور نطقی باغچادا اوتوروردولار. دوکتور نطقی ویلچرده ایدی و آیاغا قالخابیلیردی. الینی اؤپمک ایسته دیم، اما ایذین وئرمه دی. تام اوچ ساعات دانیشدیق، سواللار سوروشدوم و ایذین الراق دانیشیغیمیزی ضبط ائله دیم (بو سس قیدی، بلکه ده دوکتور نطقی دن قالان ان اوزون دانیشیق دیر.) و تهرانا قاییتدیقدان سونرا مصاحبه شکلینده وارلیق دا یایینلادییم. دؤندوکن سونرا اؤیرندیگیم بیر شئی منی چوخ ائتکیله میشدی. دئمه، من دوکتور نطقی نی زیارت ائتدیگیم گون، اونا باجیسی نین وفات خبرینی وئرمیشدیلم و او منه هئچ بللی ائتمه میشدی! سونراکی ایللرده دوکتور نطقی ایکی دفعه تهرانا گلدی. بیرینجی دفعه اؤز ائوینده، ایکینجی دفعه ده دوکتور عزیز محسنی نین ائوینده وارلیق درگیسی نین یازارلاری و مرحوم بهزاد بهزادی ایله بیرلیکده بو بیلهگه شخصییتی زیارت ائتمه و سؤزلرینی دینلهمه امکانیم اولدو.

گنچن گون بو مصاحبه‌نی تکرار اوخورکن، دوکتور حمید نطقی نین چوخ اؤنملی قونولارا توخوندوغونو؛ اؤزو، اوستاد شهریار، دوکتور جواد هیئت، حبیب ساهر، سهند و علی کمالی کیمی شخصیتلر و وارلیق درگیسی نین یایینا باشلاماسی، آدی نین سئچیلمه‌سی، دیلیمیز و ادبیاتیمیز حاقیندا چوخ دگرلی بیلگیلر وئرديگینی نظره آلاق، یئنیدن یایینلانماسینی اویغون گؤردوم. مصاحبه وارلیق درگیسی نین ۲-۱۰۱، یای ۱۳۷۵ ساییسیندا یایینلانمیشدیر.

***

حمید نطقی نین اؤز دیلی ایله حیات حکایه‌سی:

من ایندی اینگیلترده یاشاییرام. اودور کی، مشهور بیر اینگیلیزین مشهور بیر سؤزو ایله سیزه جواب وئرکم ایسته‌ییرم. برنارد شادان بو سؤالی سوروشدوقدا دئمیشدی کی "واللا منیم ائله ماراقلی بیر ترجمه‌ی حالیم یوخدور، چونکو من کیمسه‌نی اؤلدورمه‌دیم." طبیعی دیر کی قزنته‌جیلره (من ده بیر زامان قزنته‌جیلیک اوستادی ایدیم) ایتلر آدمی قاپارسا خبر دئیل، آدم ایتی قاپارسا خبردیر. اونا گؤره منده ائله بیر خبر یوخدور. آما دوغوموم چوخ عجایب بیر دوغوم ایدی. شیخ محمدین اؤلدویو گونه

تصادف ائدر. او گون شیخ محمدی اؤلدورموشلر، شهرده هیاهو وار، قاتیلرین شادلیق ائتدیگی گوندور و بئله بیر ملموس هیاهونون ایچریسینده آنام قورخار و منی بیر آز تئز دونیایا گتیرر. ایندی شیخ محمد منیم اوچون بیر یاخشی تاریخدیر و ۷۶ ایل بوندان قاباغا و شولوق گونلره گئدیپ چاتیر. اساساً

حمید و آیتن نطقی، آبادان ۱۳۳۹ (۱۹۵۰)

شولوق گون دئیریم آرتیق سؤزدور. چونکو منیم اولدوغوم یئر آذربایجان، شولوق اولمایان گون آز گؤرموشدور. او گونلردن بیر ده یاخیندایدی. پهلوی دؤرو یاواش-یاواش باشلاپاجاق، خفقان گله‌جک و بو خفقان بیزیم اوچون ایکی قات اولاجاق. اؤزگه‌لری تورکلرین دئدیگی کیمی "اتلی‌به، سوتلویه" و یا بیزیم دئدیگیمیز کیمی "زولف یارا" توخونمادان سو، اود دئییه‌بیلردیلر، آنجاق بیزیم اونا دا اجازه‌میز یوخ ایدی. بیز آب-آتش دئمهلر ایدیک. نه ایسه، من همان بو شهرده (تبریزده) تحصیلیمی ائله‌دیم. تحصیلیم بیر بازی متجدد مکتبه‌ده بیر ملانین مکتبینه اولدو. او منه مکتبی سئومگی اؤیرتدی، آما نئجه اؤیرتدیگینی و نئجه سئودیردیگینی بیلیمیرم. چونکو دونیادا انسان نئجه نفرت ائتدیگینی بیلر، آنجاق نئجه سئودیردیگینی بیلکم مومکون دئییلدیر. اوندان سونرا من مکتبی دگیشدیم. آتام ایشی ایله ایلگیلی

آستارایا گئتدیگی اوچون بیز ده اونونلا گئتدیک. اورادا من حکیم نظامی مکتبینه داخل اولدوم. بورادا کؤشه‌ده- بوجاقدا بیر آدمی گؤروردوم گلیر، گئدیر. اونا چوخ حؤرمت ائدیرلر. سونرا بللی اولدو نیما یوشیج ایمیش. البته من نیمانی گؤردوم دئییه‌بیلهرم، آنجاق او منی گؤرمه‌دی دئییه‌بیلرم. اورادان گلدیک تبریزین روشدیه مدرسه‌سینه. تبریزده من بیر بوهم (دوزنسیز) یاشاییشی یاشاییردیم، هم ده چوخ یاخشس بیر طلبه. چوخلو جایزه‌م و یاخشس نومره‌لریم وار ایدی. اما نه‌دسنه مدرسه‌دن ائوه گلمه‌ییم یاریم ساعاتدان چوخ سورردی. حالبوکی بئش دقیقه‌لیک یول ایدی. داما باخاردیم، دوواریا باخاردیم، بؤیوک بیر تجسم وار ایدی. آچیق قاپی گؤرنده ایچری گیردیم. سون دفعه آچیق قاپییا کی گیردیم، گؤردوم اولو یویورلار، قورخوب قاچدیم. بئله‌لیکله ابتدایی و اورتا مکتب بیتدی.

او بؤیوکلوکده آذربایجاندا بیر تک متوسطه مکتبی وار ایدی. یانیندا دانشسرا و اونون دا یانیندا نظام وار ایدی. بیزی ائله ائله‌میشدیله کی، چاره‌سیز اولوب نظاما گئدک. آنجاق نه‌دسنه من چاره‌سیز اولمادیم و تهراندا حقوقو بیتیردیم. اوندان سونرا ایستانبول گئدیپ دوکتورامی آلدیم. قاییتدیقدان سونرا نفت صنعتینه گیردیم و اورادا جور به جور یوللارلا ادبیات ایشی ایله مشغول اولدوم. نئجه کی، "خبرهای روز"ون صاحبی اولدوم، سونرا ایراندا ایلک یارانان روابط عمومی‌نین^۱ بعضا مشاوری، بعضا ده مسؤللو سئچیلدیم. داما سونرا قزنته‌جیلیک، روابط عمومی و ارتباطات اونیورسیتته‌سی آچیلدیغیندا منی اورایا دعوت ائتدیلر. ۲۵ ایل اورادا درس وئردیم. نهایت قدر (طالع) بیزی اینگیلتره‌یه گتیردی. اینگیلتره‌ده عزیمت قیسا اولاجاقدی. آنجاق خسته‌لیک چوخ اوزاندی و ایندی ده داوام ائدیر. اونون معاینه و معالجه‌سی و اونون اوستونده ایشله‌مه‌سی منی اینگیلتره‌ده ساخلادی و ایندی بورایا (ایستانبول) دوکتورون ایدنی ایله تعطیله گلمیشم.

حمید نطقی و ادبیات

منیم آتام ادبیاتچی ایدی. ائو کیتابلا دولو ایدی. آتام قدیم قزنته‌لری کولکسیون حالینا گتیرردی. من نسیم شمال و ملانصر/الدین اوخوردوم. ملک‌الشعرانین هفته‌لیک چیخاردیغی نوبهار قزنتینی او قدر اوخوموشدوم کی، هر طرفینی ازیر ایدیم. شاهین آدلی قزنته‌نین ده چوخ کیچیک یاشدان، یعنی اورتا مکتبین بیرینجی صنیفینده اوخورکن مقاله یازانی اولدوم و ائله یازی خسته‌لیگیم ده اورادان باشلاندی. اما شعره گلینجه، آتام شعر یازاردی. من ده آتامدان دالی قالماق ایسته‌مزدیم. من ائله بیلیردیم کی، دیلمیزده آنجاق کومیک، مضحکه شعر تورکجه دئییلر، آنجاق جیدتی اولسا فارسجا. ایستانبول گلدیکدن سونرا گؤردوم کی، بونلارین جیدتی شعرلری ده وار. اول تعجب ائتدیم. یاواش- یاواش گؤردوک کی، بیزیم ده جیدتی شعریمیز اولابیلر.

^۱ دوکتور حمید نطقی "روابط عمومی" اصطلاحی‌نین اینگیلیزجه "Public Relations"-ین یانلیش چئوریسی اولدوغو دوشونجه‌سینده‌دیر.

منیم بیرینجی شعریم سفارشی اولموشدور. منی کیچیک گۆرموشدولر، بیر آز دا او بیرری اوشاقلاردان فرقلی. منیم هم گۆزلریمین، هم ده ساچلاریمین رنگی فرقلی ایدی. دئدیلم کی، باهار اوچون بیر شعر دی. باهار اوچون شعر دئمک ده هم چتین دیر، هم آسان. من اونون آسان طرفینی توتدوم. شعر اینهی خاطرلامیرام، آنجاق یادیمدایر کی، چوخ سئومیشدیلم. بیلیمیر شعر سئومیشدیلم، اوخویانی سئومیشدیلم و یا هئج بیرینی او مجلسی سئومیشدیلم.

حمید نطقی و تورکولوژی

قویون اول دئییم کی، نه زاماندان غیر علمی شکیلده (تورکولوژییه) باشلادیلم. او گون کی، مکتبه تورکجه دانیشدیغیم اوچون مندن ایلک جریمه نی آلدیلار، من تورکجه و فارسجانین فرقینه واقف اولدوم. آنلادیلم کی هئی! بونلارین پول فرقی وارمیش. سونرا ائوده ده بعضی سؤزلر گئچردی. منیم آتام بیر آز مغرور ایدی. دئیردی فیلان کلمه نین فارسجاسی یوخدور و ... بو غیر علمی مقدمات ایدی. سونرا من متوسطه نین ۹-جو صینیفینده یکن تورکیه نین تازا ایفباسینی اؤز-اؤزومه اؤیرندیم. شامپولیون مصر ایفباسینی اؤیرندیگی کیمی. دوشوندوم کی، بو نه اولابیلر، یئرینه بیر شئی قویدم تا کشف ائتدیم. اوزون زامان "یوموشاق گ" دئدیلم کی بو عجایب حرفی تانیمامیشدیم. چوخ عجایب حرفدیر. اما جیتهی ایشلیریم گلیر چاتیر آبادانا. او زامان من اورانین کیتابخاناسیندا فیلولوژی کیتابلارینی اوخوماغا باشلادیلم و بیر موسم فیلولوژی کیتابلاری اوخودوم. بیر آز تورکجه نی تدقیق ائتدیم و او زاماندان یاواش-یاواش باشلادیلم تورکجه نین اوستونده ایشله مگه.

وارلیق درگیسیندن اؤنجه تورکولوژییه عاید مقاله م اولابیلیمزدی. چونکو وارلیق او زامان چاپ اولدو کی، بونلار چاپ اولابیلردی.

حمید نطقی و وارلیق

بیر گئجه دوکتور جواد هیئت، بیر نئچه دوستلار و من اوتورموشدوق. دوشوندوک کی، ایراندا بوتون بو صحبتلر اگر بیر یئرده یازیلماسا هئج اولار. تدقیقات متودیک اولماز. رشید یاسمی نین گؤزل بیر سؤزو وار. دئییر کی:

اندیشه تو گرچه بود درّ خوشاب

روشن نشود تا که نیاید به کتاب.

ور نشر نشد، بدست مردم نفتاد،

چون برق جهنده است و چون نقش بر آب.

بیز گؤردوک کی، شاعیر بو سؤزو دوغرو دئمیش و بئله لیکله وارلیق دوغولدو. اول وارلیقین آدینی بیرلیک قویاجاقدیلار. چونکو ایراندا همیشه بیزیم دیل مسئله سی اورتایا آتیلاندا نه دنسه پراکنده لیکدن قورخارلار. حالبوکی بیر مملکتده مختلیف کولتورلرین یان- یانا یاشاماسی، او مملکتین زنیگن لیگی، رنگین لیگی و گؤزلیگی دیر. سیز گئدیب گؤرسه نیز کی، بیر یئرده بوتون ائولر، بوتون انسانلار بیر- بیرینه بنزه ییر، هامی بیر جور دوشونور، اورا یئر دئییل جهنم دیر. اما بیز بئله دوشونموردوک. بیز دوشونوردوک

کی، تورکجه یازدیغیمیز حالدا، تورکجه دانیشدیغیمیز حالدا اگر ایرانلیلاری طبقه‌بندلیک ائتسک، بیز اوستده قالان طبقه‌سی بیک. او بیریلر ده، فارس‌لار دا، گیلکلر ده، بلوچلار دا چوخ زحمت چکمیشلر، اما بیزیم زحمتیمیز چوخ اولموش حتی فارس ادبیاتیندا و فارس استقلالیندا. نئجه کی، ایران صفویلرین زامانیندا و اونلارین زحمتی ایله یوکسلدی و قالدی. تاریخیمیز، هر شئییمیزدیر. نه ایسه، من دوستلارا دئدیم کی، بیرلیک آدی بو شائبه‌نی تأیید ائدیر. دئدیم دیل بیزیم وارلیغیمیزدیر. آدینی *وارلیق* قویاق. دوکتور جواد هیئت ده همیشه کی سعه‌ی صدری ایله چوخ گؤزل دئدی "قبول، قبول" و بو آد بیزیم درگی‌نین آدی اولدو. ایلك گوندن یازماغا باشلادیق. دوستلار یازدیلار، چوخ زحمت چکدیلر. اما بعضیلری اول خوش گورونمه‌دیلر. منیم یادیم‌دیر "انجمن آذربایجان" واردی کی، آدیندا باشقا هئچ بیر شی آذربایجان دئییلدی. شاهین گئتدیگی گونلر ایدی. انقلاب آباق توتوردو. تبریز آياقلانمیشدی، تهران‌دا قیامت ایدی. او گونلرده من کیچیک بیر بیت یازدیم:

طالعی ایله باریشمایاندان قورخ   اؤز دیلی ایله دانیشمایاندان قورخ

بو گنچدی محترم بیر ذاتین الینه (ایندی آدینی چکمگه لزوم یوخ). اوقات تلخ اولدو، جانی سیخیلیدی، بئله شئیلر دئمه‌یین دئدی. فقط او دئیرکن دوکتور هیئت آياغا قالخدی، بو مملکتده بیر مجمعه‌ده اؤز آنا دیلیمیزده بیرینجی نطق و صحبتی دوکتور هیئت ائله‌دی. ائله گؤزل بیر نطق ائله‌دی کی، اوراداکیلارین بیر قیسمی آغلادی. اوندان سونرا همان لطف‌لرله منه دئدی کی، قالدی بیر شئیلر دئی! گوردوم کی، بؤیوک بیر واعظدن سونرا تازاکار بیر مرثیه‌خوانی چیخاردیلر کی سن اوخو. منیم ده هئچ چاره‌م یوخ ایدی. اؤز دیلیمیزین گوجوندن، اؤز کولتوروموزون وسعتیندن مدد آلیب دؤرد- بئش کلمه ده من دانیشدیم. بورا کیمی *وارلیق*‌دان اولکی شیفاهی *وارلیق* ایدی. سونرا *وارلیق* چیخدی و داوام ائتدی. خوشبختانه اسلام جمهوریتی‌نین آنا یاساسی بو ایشه امکان وئردی. دوزدور بیر چوخ آداملار داش آتدیلار، شاه دؤروندن قالان فیکیرلری ساققیز کیمی چئینه‌دیلر، اوندان سونرا دوشمنلیکلرینی گیزلتمه‌دیلر، اؤزگه‌لرله اوخودوقلارینی تکرار ائتدیلر، اما دوکتور هیئت اونلارین قاباغیندا دایاندی. دوکتور هیئت ده حقیقتاً چوخ مزایا وار. ان بؤیوک مزیتی اونون استقامتی‌دیر. کیم اولسایدی او بئله داشین قاباغیندا دوشوب ییخیلاردی. اما او *وارلیق*‌ی داوام ائتدیردی، داها دوغروسو وارلیغیمیزی داوام ائتدیردی. سونرا باشقا قزئتله‌ر ده چیخدی. محیط بیر آز یوموشادی- برکیدی، یوموشادی- برکیدی. بو حیاتدیر. اما آرادا بیر شئی ثابت اولدو: دیلیمیزین گوجو. بو ائله بیر دیلدیر کی، *وارلیق*‌ین ایکینجی ساییسیندا فارس ادبیاتی‌نین گونوموزون ان بؤیوک غزل دئییه‌نی شهریار تورکجه بیر غزلله اونو آلقیشلادی و بونلار گلدیلر *وارلیق*‌ین کؤمگینه. یعنی شهریارین او زامان نفسی و ایندی روحو *وارلیق*‌ین دالیسیندادیر.

حمید نطقى و جواد هیئت

دوستلوموز چوخ اوزاقلارا گئدیر. دئییه‌بیلرم ایکینجی دونیا ساواشی و رضا شاهین تختدن دوشورولمه‌سینه گئدیب چیخیر. مرحوم آقا میرزا علی آقا هیئت، دوکتور ابراهیم برزگر و بیر نئچه‌لری

تهران‌دا آذربایجان جمعیتی قوردولار. بو جمعیتین رسمی قزنتی *آذربایجان قزنتی* نین باش یازاریغینا منی سئچمیشدیلر. او زامان جواد آقا اورایا گلیب گئردی. اونون آنا دلیینه اولان شوقو حدسیز درجده ایدی. بیز بو دیل حاقیندا دانشدیق و او زاماندا دوستلوغوموز باشلادی و ائله بیلیرم کی، انشاءالله ابدیته قدر گنده جکدیر. چونکو بیزیم آدلاریمیز بیر- بیرینه ائله هؤرولموش کی، *وارلیق* یاددا قالینجا ائله بیلیرم اونودولمایاجاغیق. انشاءالله کی، بو دوز بیر اومیدیر. بو بیزیم دوستلوغوموزدور. بو دوستلوغا هئچ بیر شائبه دوشمه‌دی. دایما یان- یانا اولدوق. دوکتور هیئتین بؤیوک صفتلریندن بیری بو ایدی کی، اوتوروب دانشیر و آنجاق منطیقله ائتمیشلر، بیزی اذیت ائتمیشلر، حرصلندیرمیشلر، حتی او زامان بئله عاغیللی قالابیلیمک سعینی گؤستردیک.

حمید نطقی و حبیب ساهر

ائله بیلیرم کی، حبیب ساهر یاددان چیخان آدمالردان بیری‌دیر. اونو یادا سالان وار، آنجاق لایقيله یادا سالان یوخدور. او ایستانبول‌دا درس اوخوموش، سونرا ایرانا دؤنموشدور. بیز اورتا مکتبده یکن بیزیم معلمیمیز اولدو. بو آدم چوخ یوموشاق، باشی آشاقی و سس‌سیز ایدی. آما اول گوندن آنلاشیلیردی کی، بو یوموشاقلیغین آلتیندا بیر سلدیریم قایا برکلیگی وار. هرگون ائینالی داغینا چیخیب گزردی. طبیعتین عاشیقی ایدی. منیم بؤیوک بابامین قونشوسو و داییمین دوستویدو. تهرانا گلدیکن سونرا یئنی شعر دئدیگی زامان بیزیم ائوه گلیب همیشه کی صندلین اوستونده اوتوروب بیر چای ایچیب سونرا شعرینی اوخویاردی. دئییه بیلیم کی، بیر زامانلار بیر چوخ شعرلری نین یگانه ائشیدنی من ایدیم. او آدمین درین معنالاری ایشله‌دیگینی گؤروردوم. چوخ یاخشی شاعیر ایدی. مهربان بیر انسان و چوخ حساس بیر موجود ایدی. چکدیگی عذاب و اذیتلردن چوخ گؤزل شعرلر چیخاردی و هر شعر ایل «کی شعر تر انگیزد خاطر که حزین باشد» مصرعسینی تکذیب ائدردی.

حمید نطقی و اوستاد شهریار

شهریارلا تانیشلیمیز داها اولره گئدیر. بیرگون آتام بیر کیچیک دفتر آلیب گتیردی و دئدی کی، بو زامانیمیزین ان بؤیوک شاعیری اولاجاق بیر آدمین دیوانی‌دیر. او بیرینجی دیوانی‌نین بیرینجی چاپی ایدی. بو کیتاب منیم یاسدیق آلتی‌مین کیتابی اولدو. اونو دفعه‌لرجه اوخودوم. او زامان شهریار "کشاورزی" بانکیندا چالیشیردی. بیرگون منه دئدی کی، بو شهریار‌دیر. من ائله بیلدیم کی، بیر ملکدیر گلمیش اورادا اوتورموش. او قدر اونا باخدیم کی، شهریار تعجب ائتدی. ائشیکه چیخدی. دئدی نه وار، نه ایسته‌ییرسن؟ دئدیم سیز شهریار‌سیز. دئدی اوغولم! منیم تاجیم- ماجیم یوخدور. دئدیم من سیزین تاجینیزا گؤره گلمه‌دیم، سیزین شعرینیزه گؤره گلدیم. او دا منیم بو سرزومو بگندی و گئتدی.

بیر مدت سونرا مرحوم دوکتور لطفی ایل شهریار‌گیله گئتدیک. تهران‌دا کیچیک بیر اوتاغی واردی. بیر آز بیزه شعر اوخودو، سونرا بیر آز دا ساز چالدی. بیرگون دئدیم کی، من درسی قورتارمیشام، تورکیه‌یه گئدیم. دئدی سندن بیر خواهیشیم وار. من بو تورکلرین تازا ایفباسیندان هئچ باش چیخارتمیرام،

غریبه بیر خطدیر. مومکون اولسا توفیق فیکرت دیوانین قدیم خطینی تاپ گؤندر. شهریار توفیق فیکرتی اوخوماغی منه چوخ توصیه ائلهدی. اونو ازبرله، او قرنیمیزین معجزه‌سی‌دیر، دئدی. من ایستانبولدا صحافلار چارشیسیندا کؤهنه کیتابلار ساتیلان یئرده بئله توفیق فیکرتی‌یت قدیم خطله کیتابینی تاپاییلمه‌دیم.^۲ اما آزادا بیر شئی قازاندیم. اونون تازا کیتابینی آلدیم. اوخودوم گؤردوم کی، شهریار حاقلی‌دیر. او حقیقتاً شعرى تانیان بیر آدم‌دیر. سونرا تهرانا دؤندوم. شهریار بیر مدت دوکتور هیئتین ائوینده قوناق قالدی. اوندان مکرر- مکرر گوروشوردوک. مختلف موضوعلار حاقیندا دانیشیردیق. دئییردی کی، تورکلر حیف اندیب خطلرین دگیشدیریلر، دگیشدیرمه‌سه‌یدیلر راحت اوتوروب اوخویایلردیک. شهریار تبریزه گئتدی و من تبریزی ترجیح ائتمه‌سینه گؤره اونا تلفون اندیب تبریک ائله‌دیم. دئدی واللاه هر گؤزل کیمی بیر آز اوزاقدان داها یاخشی‌دیر. دئدیم یوخ ایچینه گئتسز ائله‌بیل داها یاخشی‌دیر. وارلیق چیخدیقدان سونرا تلفونلاریمیز چوخالدى. منه دئدی نییه او جور یازمیسان، نییه دیلیوی دگیشیسن؟ دئدیم کی، دیل بودور. دیل اوستونده بیر آز مذاکره ائتدیک. او محلی دیلی نظرده توتوردو. دئدیم آقا من سیزه بیر شئی دئییم: بس سیز نییه خشک‌تاب لهجه‌سی یازمیرسینیز؟ ... اما سونرالار منه لطفو او قدر آرتدی کی، تقریباً تلفونلاریمیز آیدا ایکی دفعه‌یه چیخدی و هامیسینی دا او تلفون اندیردی. لاپ سون ملاقاتیمیز بیر قروپلا اولدو. دوکتور هیئت ده واردی. او قدر منیم حاقیمدا لطف ائله‌دی و منی اونلارا تاپشیریب بونون قدرینی بیلین، دئدی کی، منی خجل ائتدی. ائله اوگون بیر قروپ دا تاجیر گلدی، اوتوردو. بیلیرسین، شهریار تبریزده ارک کیمی، گؤی‌مسجید کیمی بیر شئی اولموشدو. توریستیک نقطه‌لردن بیرى اولموشدو. اونلار گئتدیکدن سونرا شهریار چوخ یورولموشدو. دئدیم سیز یورولدونوز بیز گئدک. دئدی همین علتله گؤره قالین. بیزیم مناسبلریمیز آرتیق سئویشمک مرحله‌سینه گلمیشدی.

اونون «حیدربابا»‌سی چوخ بؤیوک بیر اثر‌دیر. هله بیر آز فاصله آلساق قیمتینی بیله‌جگیک. شهریار معمولی تورکجه‌نین نه اولدوغونو آنلامیشدیر. یعنی یئره دوشموش، توز- تورپاق آلمیش جواهرلری چیخارتمیش، سیلمیش و گؤزل دوزموشدور.

حمید نطقى و سهند

سهند بیزیم ائوه چوخ گلیب گئدردی. چاپ اولمایان شعرلریندن بیزه اوخویاردی. بیر نئچه دفعه سهند دئدیم کی، سن دیداکتیک (اؤیره‌دیجی) شعر چوخ یازیرسان، «سازیمین سؤزو» کیمی. من او کیتابی چوخ بگندیم. بیلیرسینیز، دده قورقود بیزیم کیتابیمیزدیر. بختیارین دئدیگی کیمی "کیتاب دئدیگیمیز یعنی او". او دا دیداکتیک‌دیر. بیز ائله بیر ایش گؤرمه‌لی‌بیک کی، خالقیمیز گئدیب دده قورقود کیتابینی اوخوسون. او دیلله تانیس اولسون. اما بو چتین ایشدیر. سهند بو ایشی گؤرموشدو. اونو عمومی‌لشدیرمیش، گؤزلشدیرمیش و پرداخت وئرمیشدیر. بونو او زامان دئدیم کی، او چوخ گؤزل یاری

^۲ داها سونرا دوکتور جواد هیئت بو کیتابی تاپیب شهریارا وئرمیشدیر.

عاشیقانه بیر شعر دئمیشدی. من ده، خانیم دا اونا واله اولدوق. شعرین آدینی اونوتموشام. ظن ائدیرم، بیر گول شکلی یادیمدا، بیر عطری^۴ یادیمدا، بئله بیر شعر ایدی. بلکه دوکتور هیئت اونو خاطرلار. چونکو اونون یانیندا دا اوخودو.

سهندین شعرلی چوخ نفیس دیر. من اونو چوخ درین بیر شاعیر بیلیرم. او بیر آغاج کیمی دیر کی، ۲۰-۱۰ متری ائشیکده ایسه، ۲۰۰ متری آشاغیدادیر. بیز او آشاغیلارا گئتمه میسک. او چوخ قیمتلی آدامدی. آما نه یازیق کی، بویوردوغونوز کیمی اوللرده اولدو.

حمید نطقى و ادبى گلیشمه

انکشاف چتین شئی دیر و اونو اولچمگه ده هئچ بیر واسیطه یوخدور. چوخ زامان گؤررسینیز کی، میلت و عموم خالق بیر شئی سئومزلر، آما آز بیر زامان گئچدیکن سونرا دئیرلر اوه! ائله هر شئی او ایدی. ایندی بو ۱۸ ایلده بیر شئی مسلّم دیر. بیر شئیلر چیخیب، یئر حرکت ائله ییب، مختلیف یارپاقلار، گوللر وجودا گلیب. انشاءالله بو گوللرین بئجرمه سی، داها دا چیچکلنمه سی، بؤیومه سی کسيلمه سین، دائما انکشاف ائتسین. من گنجلریمیز آراسیندا ائله باخیشلار، ائله گؤزلر گؤرورم کی، هئچ اینانمازدیم. منه کاغیذ گلیردی (امضاسینی دئمیرم چونکو یولداشلارینا ظولم اولار) گؤروردوم کی، بو گزل شعر دئییدى. یقین کی، ایندی اونلارین سایى آرتیب و بیر-ایکی دانا دئییل. بعضاً بونلارین آراسیندا هئچ معروف اولمالیلار معروف اولموش و بعضاً ده تانیماسی ایجاب ائدیلر هئچ تانیما ییلار. بیلدیگینیز کیمی تورکجه نین اوچ تاریخی مرحله سی اولموش. بیرینجیسی نوائی دؤرودور کی، هامی تورکجه نی نوائی تورکجه سی بیلیردی. ایکینجیسی فضولی دؤرودور کی، هامی تورکجه نی آذربایجان تورکجه سی بیلیردی و ایندی تورکجه سی دؤرودور. من بئله بیلیرم کی، اگر بو باغچامیز بؤیومگه امکان تاپسا یئنه ده فضولی دؤرو قاییداجاق.

حمید نطقى و على کمالی

مرحوم علی کمالی تاریخ باخیمیندان ایرانا و یا بو طرفه گلن ایلک تورک قبیله لرینه منسوب دور. او زامانلار دا بیزیم وطنیمیز فارسلا رلا قونشو ایدی. فارسلا رین ان قدیم یئرلرینی تعریفله مکلرله بیزیم یئر تعریفله مه میز انطباق ائدیر. بیز قونشو ایدیک. بیلیرسینیز کی؛ ایرج، سلم و تور داستانی داستان دئییل، او تاریخدن سمبول دور. فریدون یا فری (three) (اوج) دئمکدیر. بیز بیر ایدیک، برابر گلیمیشدیک. فارسلا ر داها اول حرکت ائتدیلر و بیز سونرا دالغا-دالغا گلدیک. اول گلنلردن بیرى خلجلردیر و علی کمالی اونلارداندی. او اطرافینداکی شاعیرلری ییغیردی، اونلارا عاشیق ایدی. او هاردان بو عشقی ائدینمیشدی بللی دئییل. بو باخیمدان او هم علمی و هم ادبی خیدمت ائله دی. اونون خیدمتی چوخ اوزون سوره بیلردی. منجه علمی کمالی یاریدا قالمیش بیر سمفونی دیر.

حمید نطقى نین سون سؤزو

^۴ دوکتور جواد هیئت و دوکتور محمدعلی فرزانه بو شعرین "بوز چیچگی" شعرى اولدوغونو سؤیله دیلر.

منیم ایران‌داکی دوستلاریما، امکداشلاریما، کولتورداشلاریما، اورادا منیم دیلیمی دانیشانلارا، منیم دیلیمی آنلایانلارا و دوشمنلیک یئرینه عاقلانه دوستلوغو سئچن فارس دوستلاریما سۆزوم بودور کی، سیز بؤیوک بیر خزانه‌نین اوستونده اوتورموشسونوز "کی ماهی‌لر ده دریا ایچره‌دیر دریایی بیلملر". آرزوم بودور کی، بیزیم قاپیدان گیرن تورکجه آنا دیلیمیزده دانیشسین و من اوندان یئنی اصطلاحلار ائشیدیم. من ایندی تازا اصطلاحلار تاپماق اوچون باستانشناسلارین ایشینی گۆرورم. او قدر بئینیمی قازیرام. قازیرام کی، آتامی تاپام. حرصه‌نیب، بیرسیله داعوا ائدیر. او حرصه‌ننده خالص تورکجه تعبیرات دئیردی و چوخ دا گۆزل دئیردی.

من اونلارا دوستلوغو، واختلارینی بوشا چیخارتماغی و بو مناقشه‌لره گیرمه‌مگی توصیه ائدیرم، اونلارا موفقیت دعا ائله‌ییرم ■